

İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ VE İKTİSAT OKULLARI

Mehmet TOMANBAY*

ÖZ

Binlerce yıla yayılan iktisadi düşünce tarihini Modern Dönem Öncesi, Erken Modern Dönem ve Modern Dönem olmak üzere kabaca üç döneme ayırmak olanaklıdır. Bu süreç sonunda birçok filozof ve düşünür iktisadi sorunların çözümü için önermeler de bulunarak büyük bir bilgi birikimine yol açmışlardır. Modern Dönem’de iktisadi bilgiler ilk kez bilimsel yöntemlerle toplanmaya ve çözümlenmeye başlanmış ve böylelikle iktisat bir bilim haline gelmiştir.

Adam Smith’in 1776 yılında yayınladığı “Ulusların Zenginliği” adlı kitabı bilimsel araştırma aşamaları kullanılarak yazılmış ilk kapsamlı iktisat kitabıdır. Adam Smith ile birlikte çok önemli kuramsal çalışmalar yapan iktisatçıların oluşturdukları iktisadi görüşlere Klasik İktisat Okulu ve bu iktisatçılara da Klasik İktisatçılar adı verilmiştir.

Öte yandan toplumsal yaşamdaki gelişmelerle birlikte İktisadi yaşam daha da karmaşıklaşmış, ekonomik ilişkiler derinleşmiş ve daha önce öngörülemeyen birçok yeni iktisadi sorun ortaya çıkmıştır. İktisatçıların yeni ortaya çıkan konulara ve sorunlara yaklaşımları, kullandıkları yöntemler, hipotezler ya da çözüm araçları da farklılaşmıştır. Bu farklılaşma artarak sürmüştü ve modern dönemde birçok İktisadi Düşünce Okulları ya da İktisat Okulları’nın doğmasına yol açmıştır. Günümüzde çok sayıda iktisat okulu bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, Merkantilizm, Fizyokrasi, İktisadi Düşünce Okulları

* Prof. Dr., Ufuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Başkanı.

DEVELOPMENT OF ECONOMIC THOUGHT AND THE SCHOOLS OF ECONOMIC THOUGHT

ABSTRACT

It is possible to divide the history of economic thought, which spans thousands of years, into roughly three periods: Pre-Modern Period, Early Modern Period and Modern Period. At the end of this process, many philosophers and thinkers have made suggestions for the solution of economic problems and have led to a great accumulation of knowledge. In the modern era, economic information was collected and analyzed by scientific methods and thus the economy became a science.

Adam Smith's book "the wealth of Nations", published in 1776, is the first comprehensive book of Economics written using scientific research. The economists who made very important theoretical studies together with Adam Smith were called the Classical Economics School and these economists were also called Classical Economists.

On the other hand, with the developments in social life, economic life became more complicated, economic relations deepened and many new economic problems emerged that could not be foreseen before. Economists' approaches to emerging issues and problems, methods they use, hypotheses or solution tools have also been differentiated. This differentiation continued to increase and led to the birth of many schools of Economic Thought or schools of Economics in the modern era. Today, there are many schools of Economics.

Keywords: Economic Thought, Economic History, Mercantilism, Physiocracy, School of Economic Thoughts

1. Giriş

İktisat, birçok bilim dalına göre yeni bir bilim dalıdır. Geçmiş 250 yıl kadar geriye gider. Çünkü genel kabule göre, iktisadi bilgilerin bir sistem dahilinde düzenli ve tutarlı bilgiler olarak elde edilmesi ve çözümlenmeye başlanması, Klasik İktisat Okulunun kurucusu olarak bilinen İngiliz İktisatçı Adam Smith'in 1776 yılında *Ulusların Zenginliği* adlı ünlü kitabı ile başlar.

İktisat ile ilgili bilgileri ilk olarak Adam Smith bilimsel yöntemlerle elde edip analiz etmeye ve tutarlı ve düzenli iktisadi önermelerde bulunmaya başlamıştır. Öte yandan üretim, bölüşüm ve tüketim ekseninde gerçekleşen iktisadi yaşamın yarattığı sorunlar da binlerce yıldır vardır. Bu sorunlar beraberinde birçok iktisadi önermenin de yapılmasına yol açmıştır. Binlerce yıllık sürede gereksinmeden kaynaklanan sorunlara anlık çözümler bulmaya çalışan iktisadi öneriler ve iktisadi bilgiler bilimsel bir nitelik taşımamış, ancak iktisadi düşüncenin gelişiminin yapı taşlarını oluşturmuştur. Bu nedenle iktisadi düşüncenin gelişimini incelemek için ilk olarak iktisadi bilgilerin nasıl ortaya çıktığına bakmak lazımdır.

Orhan Hancerlioğlu'nun Felsefe Ansiklopedisi'nde bilgi "İnsanın, toplumsal emeğiyle meydana çıkardığı nesnel dünyanın yasalı ilişkilerinin, düşüncesinde yeniden üretimi" olarak tanımlanmaktadır (Hancerlioğlu, 1976). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bilgi ve elbette iktisat ile ilgili bilgiler de toplumsal yaşamda zaten bulunmaktadır. Türkiye'nin bilinen iktisatçılarından Ege Cansen de Nobel ödüllü iktisatçı Friedrich von Hayek'in "İktisat insan yapımı değildir ama içinde insan vardır" sözünü hatırlatarak bir anlamda Hancerlioğlu'nun tanımına katılmaktadır (Cansen, 2019).

Bilgi tanımında önemli bir vurgu, toplumsal emeğin bilgi birikimi için ön koşul olduğudur. İktisat ile ilgili bilgi birikimi ise toplumsal emeğin en açık bir şekilde görülebildiği ya da somutlaştığı alan olan tarımsal üretimle başlar. Aslında tarımsal faaliyet sadece iktisat değil birçok bilim dalı için de bilgi birikiminin en önemli kaynağıdır. Örneğin insanoğlu tarımla mevsim bilgisini sistematik hale getirmiş ve ilk takvimleri oluşturmuştur. Tarlaya ilişkin ölçümler sonucunda geometri ve matematik bilgisi gelişmeye başlamış, sayıları yazma sistemi ortaya çıkmıştır. Tarımsal yaşamın gelişmesiyle ortaya çıkan toplumsal işbölümü ve artık üretim de (fazla üretim) ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Kısacası bilgi yığınının artmasının temelinde insan gereksinimlerini doyuma ulaştırma isteği ve arayışları ile insanoğlunun içgüdüsel merakı sonucu gerçekleştirdiği emeğe dayalı çabalar yatmaktadır.

İnsanoğlunun yerleşik tarıma ilk olarak yaklaşık 4000 yıl önce Mısır ve Mezopotamya bölgelerinde, Nil ve Fırat ile Dicle nehirlerinin havzalarında başladığı tahmin ediliyordu (AnaBritannica Editörleri,1990). Ancak 1995 yılında Şanlıurfa Göbeklitepe'de kazılara başlanması sonrasında Fırat ve Dicle havzasında 11.500 yıl önce başladığı anlaşıldı (Sercan, 2019). Öte yandan 2015 yılında İsrail'de yapılan bir keşifle de ilk tarımsal faaliyetin İsrail'de yaklaşık 23.000 yıl önce başladığı iddia edildi (Snir A, Nadel D, Groman-Yaroslavski I, Melamed Y, Sternberg M, Bar-Yosef O, et al. 2015).

Anlaşılacağı üzere tarihi çok eskilere dayanan insanoğlunun tarımsal faaliyeti öğrenerek yerleşik düzene geçmesi, her alanda bilgi birikiminin de başlamasına yol açtı. Bilgi birikiminin zaman içinde bilimsel özellik kazanmaya başlaması ise bilginin sistemli bir insan çabasıyla

toplanması sonucu oldu. Önceleri düzensiz ve sistemsiz bir şekilde toplanan bilginin düzenli ve tutarlı bilgi haline gelmesi ve bilimsel özellik kazanabilmesi, aşağıda belirtilen sistemli aşamalarla toplanması sonucunda gerçekleşti:

- 1- Sorunun belirlenmesi ve tanımlanması,
- 2- Sorun hakkında gözlem yapılarak veri toplanması,
- 3- Toplanan verilere dayanarak hipotez oluşturulması yani sorunun nereden ve nasıl kaynaklandığını açıklamaya çalışan varsayımlara dayalı bir önermede bulunulması,
- 4- Hipotezin test edilmesi yani varsayımlara dayalı önermenin doğruluğunun kanıtlanmaya çalışılması,
- 5- Hipotezin doğruluğunun kanıtlanması sonrasında saptanan sorun ile ilgili kuram, yasa ve iktisat politikalarının oluşturulması.

Anlaşılabileceği üzere tanımlanan bu süreçlerden geçmeden bilgilerin tutarlı ve düzenli olması ve böylelikle bilimsel özellik kazanması söz konusu değildir. Ne zamanki üretilen bilgi, bilinçli bir şekilde, bu aşamalardan geçilerek elde edilmiştir işte o zaman bilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilimler genelde: Sosyal bilimler ve Fen bilimleri olarak gruplandırılır. Fen bilimleri insanın canlı cansız maddesel çevresini ya da bir diğer deyişle maddeyi inceler. Sosyal bilimler ise insanın davranışlarını, faaliyetlerini, birbirleri ile ve çevresiyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Bir diğer ifadeyle konusu insan olan bilim dallarına sosyal bilim denir. Örnek vermek gerekirse; fizik, kimya, astronomi, jeoloji, botanik, sağlık bilimleri gibi bilimler fen bilimleri grubuna girerken felsefe, hukuk, iktisat, tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, antropoloji gibi bilimler de sosyal bilimler grubunu oluşturur. Tarihsel gelişimine baktığımızda iktisadi bilgilerin bilimsel bir özellik kazanarak iktisat biliminin ortaya çıkması uzun bir süreye yayılmaktadır. Bir diğer söyleyişle iktisadi düşüncenin gelişimi binlerce yıla yayılan bir çabanın ürünüdür.

2. İktisadi Düşüncenin Gelişimi: Modern Dönem Öncesi

Binlerce yıla yayılan iktisadi düşünce tarihini Modern Dönem Öncesi, Erken Modern Dönem ve Modern Dönem olmak üzere kabaca üç döneme ayırmak olanaklıdır. Modern Dönem Öncesi, ilk çağlardan orta çağın sonlarına kadar geçen (1400'lere) döneme verilen addır. Özellikle Yunan-Roma, Hint, Pers, Arap ve Çinli düşünürlerin iktisadi görüşlerini kapsayan bir dönemdir. Bu dönemde antik dönem düşünürlerinin yaşadıkları ekonomik olaylar ve sorunlar hakkında edindikleri deneyimlerinden çıkardıkları bireysel çözüm önerileri ve iktisadi görüşler söz konusudur. Bu görüşlerin sistemli bir şekilde üretildiklerinden, düzenli ve tutarlı olduklarından bu nedenle de bilimselliklerinden söz edilemez. Sistemli bir çabayla üretilmiş değillerdir. Öne sürülen iktisadi görüşler o düşünürlerinin felsefi görüşlerinin bir parçası durumundadır.

İktisat tarihi açısından baktığımızda iktisat ile ilgili ilk önermelere antik Yunan filozoflarında rastlanır. Bu düşünürlerin en önemlilerinden birisi ahlak felsefesinin kurucularından Sokrat'dır (Sokrates). M.Ö. 470-390 yılları arasında yaşayan Sokrat, ahlak görüşleri ile iktisadi yapıyı

etkileyen bir düşündürdür. Sokrat'a göre "doğruluk herkese hakkını vermektir". Dolayısıyla üretim sürecinde de adil olmalı ve herkese üretimden hakkı olan verilmelidir. Bu dönemin bir diğer düşünürü Sokrat'tan etkilenen öğrencisi Platon'dur (Eflatun). Platon, M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış ve *Cumhuriyet (The Republic)* adlı kitabı ile ünlenmiştir. Toplumda işbölümünün varlığını ve önemini savunmuş, bireyciliğe ve özel mülkiyete, faize ve servete karşı olmuştur.

Sokrat'ın bir diğer öğrencisi olan Xenophon ise (M.Ö. 430-355) İktisadi konularda yazıldığı bilinen en eski kitap *Oeconomicus* yazarıdır. Xenophon, eski Yunanca'da "Ev Yönetimi" anlamına gelen *Oeconomicus* adlı kitabında iyi bir ev yönetiminin ilkelerini belirlemiş, servetin en iyi kullanım şeklinin belirlenmesinin gerekliliği, tarımın ticarete tercih edilmesi, devlet tarafından maden işletmeleri ve devlet mağazaları kurulması gibi önerilerde bulunmuştur.

Platon'un öğrencisi olan Aristo (Aristoteles) ise (M.Ö. 384-322) eski Yunan'da en köklü iktisadi görüşlere sahip düşündürdür. Platon'dan farklı olarak özel ve kamu mülkiyeti üzerindeki düşünceler üzerinde yoğunlaşmış, *Politika (Politics)* adlı ünlü kitabında Plato'nun savunduğu ortak mülkiyete karşı çıkmış ve özel mülkiyetin daha yararlı olduğunu savunmuştur. Kölelik kurumunu "canlı üretim aracı" olarak kabul etmiş, servet edinmenin doğal yollarının tarım ve avcılık olduğunu, ticaretin doğal olmayan bir servet edinme yolu olduğunu öne sürmüştür. Faize karşıdır (Soto, 2018).

Öte yandan Antik Yunan'la birlikte hemen aynı yıllarda Hindistan'da İndus Vadisinde egemenlik süren Maurya imparatorluğunda da önemli filozoflar yaşamıştır. Bunların en önemlisi M.Ö. 300 yıllarında yaşadığı bilinen ünlü Hintli devlet adamı ve filozof Çanakya ya da diğer adıyla Kautilya'dır. Kautilya, Maurya İmparatorluğunda imparator danışmanıdır ve *Arthashastra* yani Hükümdarın ve Mülkün Elkitabı adlı yapıtın yazarıdır. Bu kitap siyaset sanatı üzerine yazılmış önemli bir tarihi belge niteliğindedir. Hükümdarın etkin bir şekilde ülkeyi nasıl yönetmesi gerektiği konusunu işler. İstikrarlı bir ekonominin sürdürülmesi için yapılması gerekenler, vergiler, tarım, sulama, madencilik, para basma, üretim, ticaret ve servetin yeniden dağılımı ile bir kralın sorumlulukları, görevleri ve ekonomik ahlak, yapıtın başlıca konularıdır. Bu nedenle de yazılmış ilk "politik iktisat" kitabı olarak tanımlanır (Violatti, 2014).

Modern dönem öncesinin en önemli uygarlığı Roma Uygarlığıdır. M.Ö. 900. yüzyılda kurulan Roma şehir devleti M.Ö. 500 yıllarında güçlenmeye başlayarak özellikle M.S. 20'li yıllarda güçlü bir imparatorluğa dönüşmeye başlamış ve M.S. 395 yılında da Batı ve Doğu Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Batı Roma M.S. 476 yılında da resmen ortadan kalkmış ve Avrupa'da krallıklar dönemi başlamıştır.

Roma uygarlığı esas olarak mimari, tıp, askerlik ve hukuk gibi alanlarda gelişmiş bir imparatorluktur. İktisadi düşüncenin gelişimi anlamında kayda değer gelişmeler yoktur. Avrupa tarihi açısından önemli olan gelişme, 312 yılında Batı Roma imparatoru Konstantin'in Hıristiyanlığı Roma'nın resmi dini olarak kabul etmesidir. Batı Roma İmparatorluğu'nun 5. yüzyılda çöküşü sonrası ise Hıristiyan yönetim anlayışı ve daha somut olarak Kilise Avrupa'da önemli bir güç odağı olarak ortaya çıkmış ve Roma'nın çöküşü sonrası boşluğu dolduran küçük krallıkları etkisi altına almıştır. Bu gelişme ile başlayan dönem, Avrupa'da Kilise'nin özgür

düşünceyi yasakladığı, bilimi dinin en büyük tehdidi olarak gördüğü, adaleti, eğitimi, kültürü, ahlaki tümüyle kontrolü altına aldığı bir dönemdir. Karanlık Çağ adı verilen bu dönem 5. yüzyıldan 15. yüzyılda Rönesans ve 16 yüzyılda da Reform hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan Aydınlanma Çağı'na kadar sürmüştür (Crabtree, 2018).

Karanlık Çağ'da tüm bilimler de olduğu gibi iktisadi düşünce açısından da kayda değer bir gelişme yoktur. Çünkü iktisadi açıdan toplumsal yaşam da Kilise öğretisinin baskısı ve sınırlaması altındadır. Egemen olan Kilise öğretilerine göre Dünyada bulunan her şey ve elbette toprak Allahın yani Kilise'nin malıydı. Toprakta özel mülkiyet yasaktı. Esas olan kamu mülkiyeti yani Kilise'nin mülkiyeti idi. Ancak Kilise'nin bu öğretilerine rağmen toplumsal yaşam ve üretim ilişkileri gelişmeye devam etmiş ve özellikle İngiltere'de 12. yüzyıldan başlayarak Derebeyleri toprakta özel mülklerinin sınırlarını çizilerek belirlemeye başlamışlardı (The Editors of Encyclopedia Britannica, 2013). Bu gelişme Kilise'nin egemenliğinin yoğun olduğu bu dönemde, toprakta mülkiyet ile ilgili tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Hristiyan inanışından kaynaklanan ve yıllar süren toprakta mülkiyet ile ilgili tartışmalara 1225 yılında Napoli kentinin yakınlarındaki Aquino şehrinde doğan ve bu nedenle Aquino'lu Thomas olarak bilinen bir din adamı son verdi. Hristiyan bir din adamı olan Aquinolou Thomas 1225 ve 1274 yılları arasında yaşamış ve Hristiyan teolojisi (Tanrı bilimi) alanında verdiği yapıtlar ile ünlenmiştir. Dini bir eğitim alan ve Napoli Üniversitesi'nde de okumuş olan Thomas felsefeye ilgi duymuş ve özellikle Arap filozofları tarafından antik Yunancadan çevrilmiş olan Aristo'nun eserlerini okuyarak etkisinde kalmış bir düşün adamı ve filozof olarak da tanınır. Çalışmalarında sadece dini konularla sınırlı kalmamış, hukuk, adalet ve iktisat gibi konularda da görüşler öne sürmüştür. En önemli eseri olan "İlahi Özetler" ya da "Tanrıbilimsel Özetler" adlı kitabı felsefe tarihinin en etkili klasiklerinden birisidir.

Aquino'lu Thomas bir din adamı olmasına rağmen katı din kuralları ile aklı uzlaştırmaya çalışmış ve böylelikle de bir anlamda laikliğin önünü açmıştır. Toplumsal yaşamda adalet ve eşitliği savunmuş ve iktisadi anlamda da "adil fiyat" kavramını geliştirmiştir. Ticarete malların adil bir fiyatla satılmasını önermiş ve bunu toplumsal düzenin sürebilmesi için bir zorunluluk olarak görmüştür. Aristo'nun ve kilise yasalarının etkisi altında kalan Thomas; faiz'e de şiddetle karşı çıkmış, para'yı yansız (nötr) kabul etmiş ve bu nedenle kullanımı için bir ücret ya da faizin düşünülmemeyeceğini belirtmiştir. Özellikle özel mülkiyet üzerine görüşü Hristiyan öğretilerinde yeni bir çığır açmıştır. Kilise'nin "doğal olanın kamu mülkiyeti olması" şeklindeki görüşünü kabul etmiş, ancak "insanın beslenmesi, barınacağı, korunması ve diğer ihtiyaçları için çevresindeki değerlerden yararlanmak zorunda olduğunu" belirterek ailesinin ve kendisinin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olanlar üzerinde mülkiyet hakkının olması gerektiğini savunmuştur (Yükselbaba, 2016). Aquino'lu Thomas böylelikle bir taraftan özel mülkiyeti doğal bir hak olarak ret ederken öte yandan da ilginç bir örnekle savunmuştur. Thomas'ın örneğine göre; insanoğlu yaşama çıplak doğarak başlar. İnsanoğlu için doğal olan çıplak yaşamaktır. Ancak zaman içinde soğuktan korunabilmek gibi çeşitli nedenlerle giyinmenin yararlarını keşfetmiş ve giyinmeye başlamıştır. Özel mülkiyet de aynen böyledir. Doğal olan ortak mülkiyettir ancak zaman için de özel mülkiyet de doğal yasaya aykırı olmasına rağmen insanoğluna yararlı bir mülkiyet biçimi olarak yaşantımıza girmelidir ve girmiştir (Brown,

2019). Aquino'lu Thomas'ın bu görüşleri ile Modern Dönem Öncesi'nin son zamanları feodalizmin yıkılmaya başlayıp kapitalist ilişkilerin gelişmeye başladığı bir dönem olmuştur.

3. Erken Modern Dönem

İktisadi düşüncenin gelişimi açısından inceleyeceğimiz ikinci dönem Erken Modern Dönemdir. Erken modern dönem, ortaçağın sonundan ya da yeniçağın başlangıcından sanayi devrimine kadar geçen dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönemsal tanımlamayı yaparken ortaya çıkan sıkıntı ortaçağın sonunu belirleyen kesin bir tarihin olmamasıdır. Farklı olaylara bağlı farklı tarihler verilebilmektedir. Ancak tarihçiler arasında genel kabul gören yaklaşım keşifler, buluşlar ve Rönesans hareketi sonucunda sanat, bilim ve kültürde büyük değişimlerin yaşandığı 15. yüzyılı ortaçağın sonu ya da yeniçağın başlangıcı olarak kabul etmektedir.

Bu dönemde ilk kayda değer iktisadi görüşün sahibi 1516 ve 1571 yılları arasında yaşamış ve parlamento üyeliği ve yöneticilik yapmış İngiliz yazar John Hales'dir. Hales 1549 yılında yazdığı "Ortak Refah Hakkında" (Discourse of the Common Weal) adlı kitabında özellikle işsizlik ve enflasyon gibi iktisadi sorunlarla ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Hales'in bu kitabı kimi iktisatçılarda İngilizcede yazılmış ilk iktisat kitabı olarak kabul edilmektedir. Hales ayrıca iktisadi görüşlerin felsefe ve hukuk gibi konuların dışında ayrı bir bilim dalı olarak ele alınmasını da öne süren ilk kişidir (Fonseca, t.ya). İktisatla ilgili öne sürdüğü bu görüşleri ile John Hales, kendisinden sonra gelen John Locke, David Hume, Adam Smith ve John Stuart Mill gibi iktisat biliminin öncüleri üzerinde etkisi olan bir düşünürdür.

Erken modern dönemde iktisadi düşüncenin gelişimine katkıda bulunan bir önemli isim de astronomi, matematik ve harita bilimi gibi farklı bilim dallarıyla uğraşan ve 1473-1543 yılları arasında yaşamış olan Polonya doğumlu bilim insanı Nicolaus Copernicus'dur. Çok yönlü bir bilim insanı olan Copernicus'un ilgi alanları arasında önemli katkılarda bulunduğu iktisat da bulunmaktadır. Yaşadığı dönemde Polonya kralı olan 1. Sigismund, üç ayrı para biriminin dolaşımında bulunduğu Polonya'da hüküm süren parasal karmaşanın sonlandırılabilmesi için Copernicus'dan bir çalışma yapmasını ve öneride bulunmasını ister. Copernicus yaptığı çalışmayı 1526 yılında "Monetae Cudendae Ratio" adıyla bir kitapçık olarak yayınladı. Bu çalışmada iktisadi düşüncenin gelişimi açısından iki önemli katkıda bulunur. İlki kendisinden bir buçuk asır önce Nicole Oresme tarafından dillendirilen "Gresham Yasası"nın daha da geliştirmesi, ikincisi ise "Paranın Miktar Kuramı"nın ilk kez tanımlayarak kurgulamasıdır. İkinci katkısının önemi, yeni keşfedilen Amerika kıtasından Avrupa'ya getirilen altınların enflasyona neden olmasından yıllar önce yaşanacak soruna dikkat çekmesidir. Gene miktar kuramının ilk kurgulayıcılarından birisi olarak bilinen İspanyol din adamı ve iktisatçılarından Doctor Navarrus ya da diğer adıyla Martín de Azpilcueta'dan daha 30 yıl önce Copernicus, para bollaştıkça değerinin düşeceğini söyleyerek miktar kuramının öncülüğünü yapmıştır (Rothbard, 2010a). Bu dönemde miktar kuramını daha ayrıntılı olarak ele alan bir diğer düşünür ise 1530-1596 yılları arasında yaşamış olan Fransız hukukçu Jean Bodin'dir. Jean Bodin de Doktor Navarrus gibi 1568 yılında yazdığı bir makalesinde paranın miktar kuramının kendi versiyonunu kurgulamıştır (Spiegel, 2001).

15. yüzyıl ile başlayan erken modern dönemin diğer önemli iktisadi görüşleri Merkantilist ve Fizyokrat görüşlerdir. Bu dönemde iktisadi görüşler ve çözüm önerileri, gelişen ticari yaşamın

ve özel mülkiyete dayalı kapitalist ilişkilerin artması sonucunda ayrıntılaşmaya ve daha netleşmeye başlamış ama hala bilimsel bir sistematığe kavuşmamıştır. Erken modern dönemin iktisadi düşüncesine damgasını vuran ilk hareket Merkantilizm'dir (Gençoğlu, 2013). Egemen olduğu dönem Avrupa'da feodalizmin yıkıldığı ve merkezi otoriteler tarafından yönetilen Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere gibi ulusal devletlerin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Ulus devletlerin güçlenmeye başladığı bu dönemde ülkelerin ana amacı devletin gücünü arttırarak sürdürmek olmuştur. Devletin gücünün ana kaynağının ülkenin sahip olduğu değerli maden miktarı olduğu ve değerli maden miktarını arttırmanın yolunun da ticaret ve özellikle dış ticaret olduğu kabul edilmiştir. Bu genel kabul ise ulus devletlerin hükümetleri ile tüccar sınıf arasında doğal bir ittifakin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Devlet, gücünü arttırarak sürdürebilmek için zenginleşmeye, zenginleşebilmek için de tüccar sınıfa gereksinim duymuştur. Bu ittifak sonucunda devlet, ticari karların elde edilebilmesi ve zenginleşmenin sağlanabilmesi için ülke içinde tam müdahaleci dış ticarete de tam korumacı olan bir iktisadi politika uygulamaya başlamış ve buna da Merkantilizm denmiştir.

Merkantilist düşüncenin en önde gelen isimlerinden birisi 1571-1641 yılları arasında yaşamış olan İngiliz Thomas Mun'dur. Mun tüccar bir ailenin oğlu olarak yaşama atılmış, aile şirketinde ticari faaliyetleri ile önemli başarılar ve kazançlar elde etmiş önemli bir düşün adamı ve yazardır. Ticari yaşamında elde ettiği bilgi ve deneyimleriyle iktisat yazınında önemli yer tutan kimi kavram ve kuramları yazılarında dile getirmiştir. Örneğin Ticaret Dengesi Kuramı'nın (*The Theory of the Balance of Trade*) ilk açık ve güçlü ifadesi Mun'un çalışmalarında yer alır. Thomas Mun'un ölmeden önce kaleme aldığı ancak ölümünden sonra 1664 yılında oğlu tarafından yayınlanan "Dış Ticaret Yoluyla İngiltere'nin Zenginliği" (*England's Treasure by Forraign Trade*) adlı kitabı, iktisadi düşüncenin gelişimi açısından çok önemli bir çalışmadır. Merkantilist düşünce ve politikaların ilk olarak ve açık şekilde ifade edildiği Thomas Mun'un bu kitabını ünlü iktisatçı Adam Smith, "Merkantilizmin El Kitabı" olarak tanımlamıştır.

Merkantilist düşüncenin önde gelen bir diğer ismi ise Fransa'da doğan ve kumaş tüccarı bir babanın oğlu olan Jean-Baptiste Colbert'tir. Colbert Fransa'da 22 yıl Kral 14. Louis'in maliye bakanı olarak çalışmıştır. Colbert, Fransa'da maliye bakanı olarak çalıştığı süre boyunca merkantilist düşünceye inanmış ve merkantilist politikanın en önemli parçasını oluşturan dış ticaret alanında da önemli uygulamalar gerçekleştirmiştir. Dışsatımı özendirir ve desteklerken dışalma kısıtlamalar getirmiştir. Özellikle İngiltere ve Hollanda ile rekabet edebilmek ve denizasıırı ticareti güçlendirmek için Krallığın kontrolünde ticari şirketler kurmuş ve özel şirketlere de teşvik ve ayrıcalıklarda bulunmuştur. Güçlü bir Fransız ticaret filusunun oluşumunu desteklemiş, bu oluşuma destek olmak için yurt dışından getirilen gemilere büyük vergiler koymuş, ticari gemilerini inşa eden şirketlere ise prim desteği vermiştir. Aynı yıllarda İtalya'da da filozof ve iktisatçı Antonia Serra merkantilizmin önemli temsilcilerindendir. Yazdığı "Ülkelerin Yoksulluğu ve Varsıllığı Hakkında Kısa Bir Çalışma" adlı eserinde dış ticaret dengesi ve cari denge kavramlarını ilk ele alan, anlayan ve analiz eden düşünür olmuştur (Roncaglia, 2005).

Erken Modern Dönemin ikinci önemli iktisadi düşüncesi Fransa'da 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve Fizyokrasi olarak adlandırılan düşüncedir. Yunanca kökenli fizyokrasi "doğanın kuralı" (rule of nature) anlamına gelmektedir. Fizyokratlara göre ülkenin zenginliği

ticaretten değil doğa ve tarımsal faaliyetten gelir. Tarım, “ekonomik artık” üretebilen en önemli üretici faaliyettir. Doğada birlikte yaşamayı düzenleyen doğal, ekonomik ve etik yasalar vardır. Bu nedenle insanların, birlikte yaşamayı düzenlemek için yapay (artificial) yasalar oluşturarak ekonomiye müdahale etmelerine gerek yoktur. Liberal iktisat söyleminin ana sloganı “Laissez faire et laissez passer” ilk kez böyle düşünen Fizyokratlar tarafından üretilmiş ve kullanılmıştır. Fizyokrat düşüncenin önde gelen düşünürleri Richard Cantillon, Francois Quesnay ve Jacques Turgot’dur.

İrlanda kökenli Fransa vatandaşı olan ve 1680-1734 yılları arasında yaşamış bulunan Richard Cantillon, önemli bir fizyokrat olarak bilinir. Kendisine iktisatçı olarak ün kazandıran en önemli yapıtı “Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Denemeler” (*Essai sur la Nature du Commerce en General-Essay on the Nature of Trade in General*) adlı kitabıdır. Bu kitap, Klasik İktisadın kurucu yapıtı olarak kabul edilen Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* adlı kitabından yaklaşık 40 yıl önce yazılmış iktisat alanındaki ilk bilimsel eser olarak kabul edilir. Bu eser bir başka ünlü iktisatçı olan William Stanley Jevons tarafından “Siyasal İktisadın Beşiği” olarak tanımlanmış ve Cantillon’ın kendisi de bu yapıtı sayesinde “Çağdaş İktisadın Babası” diye kabul edilmiştir (Rothbard, 2010b). Anlaşılabacağı üzere Cantillon, iktisat biliminin kuruluşunda çok önemli yapıcı bir rol oynamış ilk iktisatçılardandır.

Fizyokrat düşüncenin gelişiminin en önemli ismi ise Francois Quesnay’dır. Fransız olan Quesnay, 1694 ve 1774 yılları arasında yaşamıştır. Aslında tıp doktoru olan ve Kral 15. Louis’in saray doktoru olarak çalışan Quesnay, Fransa’nın yaşadığı ekonomik sıkıntılara yakından tanık olur ve 60 yaşından sonra iktisat ile ilgilenmeye başlar ve en önemli ürünlerini verir. Quesnay’in toplumun ekonomik işleyişinde var olduğuna inandığı doğal düzeni açıklamak için tıp bilgisini de kullanarak yazdığı ve 1759 yılında yayınladığı “Ekonomik Tablo”, (*Tableau Economiqu*) adlı kitabı fizyokrat düşüncenin temellerini oluşturur. Ekonomik Tablo çalışması, ekonomik yaşamı analitik olarak inceleyen ilk çalışmadır ve bu anlamda da iktisadi düşünceye önemli bir katkıdır (Vaggi,1987) .

Bir diğer önemli fizyokrat olan Anne Robert Jacques Turgot 1727-1781 yılları arasında yaşamış Fransa’nın önemli bir devlet adamı, felsefecisi ve politik iktisatçısıdır. Bu ününe rağmen yaşamı boyunca görüşlerini içeren bir kitap yazmamıştır. Görüşlerini ve geliştirdiği iktisadi kuramları arkadaşlarına ve ilgili makamlara yazdığı mektupları, konferansları ve resmi raporları ile kalıcı hale getirmiştir. A.R.J.Turgot, sahip olduğu liberal ve fizyokrat düşüncelerin etkisiyle, devlet görevleri sırasında, Fransız ekonomisinde iç ve dış ticarete merkantilist müdahaleci yöntemlerin kaldırılması ve serbest piyasa ekonomisinin hayata geçirilebilmesi için önemli girişimlerde bulunmuştur. Turgot fizyokrat düşüncelerinin yaşama geçebilmesi ve serbest piyasanın uygulanabilmesi amacıyla gerekli olan reformları yapabilmek için zaman zaman hükümet yetkililerine çeşitli mektuplar yazmıştır. Bu mektuplarında öne sürdüğü görüş ve önerileri ile iktisadi düşünceye çok önemli katkılarda bulunmuştur. Katkı niteliğindeki iktisadi görüşlerinin birkaçı şunlardır: İktisadi büyüme için tasarrufların ve sermaye birikiminin ne kadar önemli olduğunu ve paranın da sermaye birikimi için ne kadar gerekli olduğunu belirtmesi, iktisat yazınında Azalan Verimler Yasası olarak bilinen yasayı da ilk kez geliştirip açıklaması ve serbest piyasanın, tüm ekonomik hastalıkların çaresi olduğunu söylemesidir (Groenewegen, 1983). Görüleceği üzere modern dönem öncesi diye tanımlanan dönemde

İktisadi bilgi birikimi sistemli olmasa bile coğrafi keşiflerin yapılması, Avrupa'ya değerli maden akışının olması ve ticari yaşamın gelişmesi sonucunda hızlanmış ve yoğunlaşmıştır.

4. Modern Dönem

İktisadi düşüncenin gelişimi açısından inceleyeceğimiz son dönem sanayi devriminden günümüze kadar gelen dönemdir. Bu döneme Modern Dönem adı verilir. Bu dönemde yaklaşık 2000 yılı kapsayan önceki dönemlerde birikmiş olan iktisadi görüş ve öneriler bir bilim haline gelmiş ve bunun sonucunda da çok sayıda ve değişik iktisat okulları ortaya çıkmıştır. Döneme İngiltere'de Birinci Sanayi Devriminin gerçekleşmesi, meta üretiminin kitlesel üretime dönüşmesi ve kapitalist ilişkilerin hızla gelişmesi damgasını vurur. Sanayi devrimi sonrası hızla gelişen ve karmaşıklaşan iktisadi yaşam işsizlik, yoksulluk ve enflasyon gibi çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır. Büyüyen toplumsal sorunlar ise çözümleri acil bir gereksinim haline getirmiş ve bu gereksinim de araştırma ve düşünsel üretimin artmasına ve iktisadın bir bilime dönüşmesine yol açmıştır. Düşünsel üretim için gerekli olan bilgi birikimi ilk kez bu dönemde yukarıda belirttiğimiz bilimsel aşamalar kullanılarak toplanmaya ve çözümlenmeye başlanmıştır. Bu gelişme sonucunda da iktisat ile ilgili ilk bilimsel kitaplar bu dönemde yazılmıştır.

Adam Smith'in 1776 yılında yayınladığı ve kendisine büyük ün kazandıran "Ulusların Zenginliği" adlı kitabı bu dönemin bilimsel araştırma aşamaları kullanılarak yazılmış ilk kapsamlı iktisat kitabıdır. İlk kez bu kitapta iktisat ile ilgili kimi sorunlar saptanmış ve sorunla ilgili bilgiler sistemli bir insan çabasıyla toplanarak düzenli ve tutarlı bilgiye dönüştürülmüş ve iktisadi politikalar önerilmiştir. Bu nedenle, iktisadi düşünce tarihinde dönüm noktası oluşturan bir çalışmadır. Adam Smith'in bu kitabı ile birlikte iktisat artık bir sosyal bilim olarak kabul edilmeye başlanır. Öte yandan, iktisat yazınında bir başyapıt olarak kabul edilen bu çalışmanın yayınlanması ile birlikte sistemli ve bilimsel çalışmalar da yoğunlaşmaya başlamıştır. Thomas Robert Malthus, Jean Baptiste Say, David Ricardo, John Stuart Mill gibi birçok iktisatçı, Adam Smith'in açtığı yoldan giderek benzer konularla ilgili benzer yöntem ve hipotezlerle önemli çalışmalar yapmışlar ve iktisadi düşüncenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Adam Smith ile birlikte çok önemli kuramsal (teorik) çalışmalar yapan bu iktisatçıların ortak bir şekilde oluşturdukları iktisadi görüşlere Klasik İktisat Okulu ve bu iktisatçılara da Klasik İktisatçılar adı verilmiştir. Klasik iktisat okulu iktisadi düşünce tarihi içinde tanımlanan ilk iktisat okuludur. Klasik okulun savunduğu iktisadi düşüncenin özünü ise devletin hiç müdahale etmediği, tam rekabet koşullarının egemen olduğu, serbest piyasa ekonomisinin savunulduğu liberal bir iktisadi sistem oluşturur.

İktisadın bir bilim haline gelmesine yol açan sanayi devriminin yarattığı etkiler, birçok sosyal ve fen bilimlerinde de çok hızlı ve önemli gelişmeler yaşanmasına yol açmıştır. Diğer bilimlerde de ortaya çıkan gelişmelerle birlikte teknolojik gelişmenin de hızlanması toplumsal yaşamın derinleşmesine, küreselleşmenin hızlanmasına, çevre koşulları ve sağlıkta yaşanan devrimsel nitelikteki ilerlemeler de nüfusun artmasına yol açmıştır. Toplumsal yaşamda ortaya çıkan bu gelişmelerle birlikte İktisadi yaşam daha da karmaşıklaşmış, ekonomik ilişkiler derinleşmiş ve daha önce öngörülemeyen birçok yeni iktisadi sorun ortaya çıkarak çözüm beklemeye başlamıştır. Kuşkusuz artan iktisadi sorunlar farklı önerilerin ve farklı çözüm

yollarının da üretilmesine neden olmuştur. Düşünür ve iktisatçıların yeni ortaya çıkan konulara ve sorunlara yaklaşımları, kullandıkları yöntemler, hipotezler ya da çözüm araçları da farklılaşmıştır. Bu farklılaşma günümüze kadar artarak sürmüş ve modern dönemde birçok “İktisadi Düşünce Okulları” ya da “İktisat Okulları”nın doğmasına yol açmıştır. Benzer konular ile uğraşan, benzer çözümleme yöntemini, hipotezleri, kuramları ve çözüm araçlarını kullanan, aynı düşünce sistemine sahip iktisatçılardan oluşan çok sayıda iktisat okulu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte iktisatçıların hemen hepsinin de bir iktisat okuluna bağlı olduğunu söylemek de doğru değildir. Birçok iktisatçı yaptığı çalışmalar ve yaklaşımları açısından hiçbir okula mensup olmayabilir ya da farklı okullardan kimi ortak yönlere sahip olabilir. Aralarındaki çizgiler çok net ve belirgin olmayabilir.

5. İktisat Okulları

Günümüzde iktisat okullarını, sahip oldukları farklılıklara bakarak çeşitli şekillerde sınıflandırmak olanaklıdır. Yaygın olan bir sınıflamaya göre iktisat okulları dört gruba ayrılır (Fonseca, t.yb):

- 1- Politik İktisat Okulları,
- 2- Neo-klasik iktisat Okulları (Geleneksel iktisat, ana akım iktisat, ortodoks iktisat),
- 3- Alternatif Okullar (Heterodoks iktisat),
- 4- Tematik Okullar (İlgilendikleri Konularına göre okullar).

Politik iktisat okulları grubunda esas olarak, ilk iktisadi düşünce okulu olan Klasik İktisat Okulu bulunur. Bu okul, araştırma ve çözümlemelerini bilimsel yöntemle yapan ve bilim özelliği kazanmış ilk iktisat okuludur. Öte yandan, antik Yunandan 1871 yılında neo-klasik iktisadın ortaya çıkışına kadar olan sürede çeşitli düşünürler tarafından üretilmiş ve öne sürülmüş iktisadi düşünceler de politik iktisat okulları grubu içinde yer alır. Çünkü bu döneme kadar egemen olmuş iktisadi düşünceler esas olarak üretim, ticaret, servet, paylaşım gibi iktisadi faaliyetler sonucu ortaya çıkan anlık sorunlara çözüm için üretilmiş iktisat politikaları ve düşüncelerinden oluşmaktadır. Bu anlamda üretilen iktisat politikaları ve düşüncelerine verilebilecek en önemli örnekler de merkantilist ve fizyokrat iktisadi düşüncelerdir. Bu politik iktisadi düşünceler Klasik İktisat Okulu'ndan önce ortaya çıkmış öncü iktisat okulları olarak da tanımlanabilir.

İktisat okulları sınıflamasında ikinci grup okullar Neo-klasik Okullar olarak tanımlanır. Neo-klasik ekonomi anlayışının egemen olduğu bu gruptaki okullara Geleneksel İktisat, Ana Akım İktisat ya da Ortodoks İktisat Okulları adı da verilir. Bu okullara geleneksel ya da ana akım iktisat okulları adı verilmesinin nedeni, günümüz iktisat öğretiminde neo-klasik iktisat anlayışının yaygın olarak kullanılmaya devam edilmesidir. Öte yandan iktisat biliminde hakim paradigmanın neo-klasik paradigma olması ve hakim paradigmaya da ortodoksi denmesi nedeniyle neo-klasik iktisada Ortodoks iktisat adı da verilmektedir (Erkan, 2016). Neo-klasik ana akım ekonomi anlayışının özünü, 1870’li yılların başında Leon Walras, Carl Menger ve William Jevons’ un birbirlerinden bağımsız ancak hemen aynı yıllarda geliştirdikleri marjinalist devrim oluşturur. Neo-klasik iktisat okulları çalışmalarını esas olarak, geliştirilen marjinal çözümleme (analiz) yöntemine dayandırmışlardır. Neo-klasik iktisat okulları, iktisadın kıt kaynak sorunu etrafında ortaya çıkan üretim, bölüşüm, tüketim ve büyüme gibi en temel iktisadi sorunları kendilerine çalışma konuları olarak almış ve bu konularla sınırlamış okullardır.

Bu okullara neo-klasik okullar denmesinin nedeni; bu okulların üyelerinin klasik okulun liberal düşüncesine sadık kalmaları ancak yeterli açıklayıcılığı olmadığını gördükleri emek-değer kuramı, piyasa aksaklıkları sorunu gibi konularda kendi kuramlarını geliştirmeleridir. Örneğin; klasiklerin emek-değer kuramını eleştirmişler, onun yerine fayda-değer kuramını ikame etmişlerdir. Bir metanın değerinin sadece maliyetten (işgücü, sermaye) kaynaklanan nesnel bir ölçüsü olmadığını, ekonomik değerın özneye (tüketici) ve onun tercihlerine de bağlı olduğunu savunmuşlardır. Geliştirdikleri marjinal çözümleme yöntemiyle metanın değerinin tüketicinin faydasına eşit olduğunu öne sürmüşler, öte yandan piyasa ekonomisinin aksaklıklarının giderilmesi için de önemli kuramsal çalışmalar yapmışlardır. Neo-klasik okullar bu yeni çözümlerinde (analizlerinde) yoğun olarak matematik ve istatistik kullanan, matematik yöntemler ile matematik akıl yürütmeyi iktisat çalışmalarına uygulayan okullardır.

Bu okulların bir önemli özelliği de iktisat bilimine Newton fiziğinin kararlı denge yaklaşımıyla yaklaşmış olmalarıdır. Yani iktisatta doğal bir denge olduğu ve bu dengeden uzaklaşılsa bile bir süre sonra piyasaların dengeye döneceklerini varsaymışlardır. Doğal işsizlik oranı, doğal çıktı düzeyi, doğal faiz oranı kavramları neo-klasik iktisatta dengenin karşılığı olarak kullanılmıştır (Eren,Uysal, 2017).

Neo-klasik okullar; Anglo-amerikan ve Kıta neo-klasik okulları olarak da kabaca ikiye ayrılır.

Anglo-amerikan neo-klasik okullar, neo-klasik iktisatçıların esas olarak İngiltere ve kıta Amerikasındaki takipçilerinden oluşur. Başlıcaları, İngiliz ve Amerikalı marjinalistler, Alfred Marshall'ın başında olduğu Cambridge Okulu, Londra Ekonomi Okulu, Chicago Okulu, Parasalcı Okul ve Yeni Kurumsal Okul'dur.

Kıta neo-klasik okullar ise Avrupa'da neo-klasik iktisat anlayışının sahipçisi okullardır. Bunların da başlıcaları: Lozan Okulu (Matematiksel okul), İsveç Okulu, Avusturya iktisat okulu, Keynesyen İktisat Okulu ve Yeni Walras'cı Okul gibi okullardır.

İktisat okullarının üçüncü grubunu Alternatif Okullar ya da diğer adıyla Heterodoks İktisat Okulları oluşturur. Hetero, sözcük olarak çoğulculuk ya da farklılık anlamındadır. Bu okullara heterodoks okullar denmesinin nedeni bu okulların temsilcilerinin 1960'larda neo-klasik ortodoks yaklaşıma karşı çıkan iktisatçılar olmalarıdır. Bu nedenle ana akımdan, ortodoks anlayıştan farklı oldukları için bu okullara heterodoks okullar da denmiştir. Heterodoks sözcüğü monizm-tekçilik karşıtı olarak kullanılmaktadır.

Heterodoks iktisat okullarının hızla gelişmesinin ana nedeni ortodoks ana akım iktisat okullarının yani neo-klasik iktisadi yaklaşımın gelişmiş matematiksel ve kuramsal kurgularına rağmen son yıllarda küresel düzeyde yaşanan finansal krizleri yeterince öngörememeleri ve gerekli önlemleri alamamalarıdır. Bu nedenle heterodoks iktisatçılar psikoloji, sosyoloji, tarih, felsefe ve siyaset bilimi gibi disiplinlerden de yararlanarak iktisadın çok daha farklı konularına eğilmeye başlamışlar ve böylelikle de iktisat biliminin sınırlarını daha da geliştirerek birçok iktisadi soruna çözüm üretmeye çalışmışlardır. Heterodoks iktisat çoğulcu fikirleri benimser, iktisatta tek bir yaklaşıma bağlı kalınmadan çeşitli kuramsal çalışmalar ele alınır. Böylelikle çoğulculuk farklı kuramların birbirlerinden etkilenmesine ve yeni kuramlar üretmelerine yol açabilir.

Heterodoks iktisat okulları da ikiye ayrılır:

İlk grup “Geleneksel Heterodoks Okullar” grubudur. Bu grupta; kurumsalcı okul, Marksist okul, post Keynesyen okul, feminist iktisat, neo-Ricardo’cu iktisat gibi okullar yer alır.

İkinci grupta ise Yeni Heterodoks Okullar” adıyla bilinen okullar bulunmaktadır. Bu okullar; davranışsal iktisat, deneysel iktisat, nöro-iktisat, evrimsel iktisat, ekolojik iktisat ve kompleksite iktisadı gibi adlar alan okullardır.

Heterodoks iktisat okulları, isimlerinden de anlaşılacağı üzere, geleneksel-ortodoks iktisadın marjinal analiz yöntemi ya da gelişmiş matematiksel çözümlerle çözüm getiremediği ekonomik sorunları, diğer bilimlerdeki gelişmelerden de yararlanarak çözmeye çalışan iktisat okullarıdır.

Teknolojinin gelişmesi, inovasyonun artması sonucu daha da karmaşıklaşan iktisadi yaşamda söz sahibi olan iktisat okullarına yenileri katılmaya devam etmektedir. Bu anlamda iktisat okullarının son grubunu “Tematik Okullar” adıyla tanımlanan okullar oluşturur. Bu okullar kullandıkları yöntem, araçlar ve hipotezler nedeniyle yukarıdaki gruplara dahil olmayan ve sadece “oyun kuramı”, “konjonktür kuramı” ve “ekonomik kalkınma” gibi belirli iktisadi sorun ya da konulara yoğunlaşan okullardır.

Görüleceği üzere karmaşıklaşan iktisadi yaşam, sürekli olarak yeni arayışlara yol açmakta ve iktisat okulu olarak kabul edilebilecek yeni düşünce sistemleri ve kuramları ile bu düşünce sistemi ve kuramlarının uygulayıcısı iktisatçılardan oluşan grupların oluşumuna yol açmaktadır. Çünkü her bir ileri ya da yeni aşamada ortaya çıkan iktisadi sorunları bir önceki iktisat okulları ve savundukları düşünce sistemleri ve kuramları çözememekte bunun sonucunda da yeniler boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Sorunlar karmaşıklaştıkça çözümler de karmaşıklaşmakta ve ortodoks ya da ana akım iktisat okullarının geleneksel düşünce sistem ve kuramları ile çözümlenme araçları yeterli olmadığı için diğer bilim dallarından yararlanma gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle son yıllarda iktisat bilimi çok daha fazla interdisipliner bir bilim haline gelmektedir. Özellikle heterodoks ve tematik okullar gün geçtikçe çok daha fazla diğer disiplinlerden yararlanmaya başlamaktadırlar. Bu nedenlerle iktisatçıların işi de gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır. Artık iyi bir iktisatçı olmak için sadece iyi bir iktisat bilgisine sahip olmak yetmemektedir. Artık iyi bir iktisatçı olmanın yolu iyi iktisat bilgisinin yanı sıra diğer birçok disiplinden de nasıl yararlanabileceğini bilmekten geçmektedir.

KAYNAKÇA

AnaBritannica Editörleri, (1990), **Tarım**, AnaBritannica Ansiklopedisi, Cilt 20,15. Baskı

Cansen, E. (2019), “Anormal Sonuçlar”, **Sözcü Gazetesi: Oyunun Kuralı** , 3 Şubat.

Eren, E., Uysal, E., (2017), “İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler”, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2. ss.134-151

Erkan, Birol, (2016), “Ana Akım (Ortodoks-Neo-Klasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heterodoks Yaklaşım İhtiyacı”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt.8, Sayı: 14 ss.25-40

Gençoğlu, Aylin Y. (2013), “Ticari Kapitalizmden Sanayi Kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt:7, Sayı:14, ss. 79-94

Groenewegen, Peter D. (1983). “Turgot’s Place in the History of Economic Thought:Bicentenary Estimate”, **History of Political Economy**, 15: ss.585-616.

Hançerlioğlu, O. (1976), **Felsefe Ansiklopedisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Roncaglia, Alessandro, (2005) **The wealth of ideas: a history of economic thought**, Cambridge University Press,

Spiegel, Henry W. (2002), **The Growth of Economic Thought**, Duke University Press, Durham and London.

Vaggi. Gianni, (1987). **The Economics of Francois Quesnay**, London:Macmillan.

Brown, Christopher M.,(2019) “Thomas Aquinas (1224/6—1274)”
<https://www.iep.utm.edu/aquinas/> (Erişim:16 Mart 2019)

Crabtree, V. (2018), “The Christian Dark Ages of Europe”,
http://www.humanreligions.info/the_dark_ages.html (Erişim: 16 Mart 2019)

Fonseca, Gonçalo L. (t.ya), “John Hales, ?-1572”, **Institute for New Economic Thinking**,
<https://www.hetwebsite.net/het/profiles/hales.htm> (Erişim:16 Mart 2019)

Fonseca, Gonçalo L.(t.yb),”Schools of Thought”, **Institute for New Economic Thinking**,
<https://www.hetwebsite.net/het/profiles/hales.htm> (Erişim:23 Mart 2019)

Rothbard, Murray N., (2010a), “Copernicus and the Quantity Theory of Money”, **Mises Daily Articles**, <https://mises.org/library/copernicus-and-quantity-theory-money> (Erişim: 17 Mart 2019)

Rothbard, Murray N., (2010b), “Richard Cantillon: The Founding Father of Modern Economics”, **Mises Daily Articles**, <https://mises.org/library/richard-cantillon-founding-father-modern-economics> (Erişim:18 Mart 2019)

- Sercan, İ. (2019), “Dünya’nın İlk Tapınağı Göbeklitepe”, Academia,
http://www.academia.edu/30928135/Dünyanın_İlk_Tapınağı_Göbeklitepe (Erişim:10 Mart 2019)
- Snir A, Nadel D, Groman-Yaroslavski I, Melamed Y, Sternberg M, Bar-Yosef O, et al. (2015) “The Origin of Cultivation and Proto-Weeds, Long Before Neolithic Farming”. **PLOS ONE** 10(7): e0131422. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0131422> (Erişim:10 Mart 2019)
- Soto, J.H. (2018), “Economic Thought in Ancient Greek”, <https://mises.org/library/economic-thought-ancient-greece> (Erişim:10 Mart 2019)
- The Editors of Encyclopedia Britannica (2013), **Enclosure**
<https://www.britannica.com/topic/enclosure> (Erişim 16 Mart 2019)
- Violatti, C. (2014), “Arthashastra”, Ancient History Encyclopedia,
<https://www.ancient.eu/Arthashastra/> (Erişim:11 Mart 2019)
- Yükselbaba, Ülker (2016), “Hukuk Feksefesi ve Sosyolojisi Ders Notları”,
<http://istanbulhfs.blogspot.com/2016/10/> (Erişim: 16 Mart 2019)